

הלכות תלמוד תורה

דין תלמיד חכם בזמן הזה

א. הנה מצינו שנחלקו האחרונים, בדין תלמיד חכם בזמן הזה, לענין מה שאמרו בירושלמי (בבא קמא פ"ח ה"ו. והביאו הרמב"ם בפ"ו הי"ב מהלכות ת"ת) שהמבייש ת"ח צריך לתת לו ליטרא זהב. ומצינו שנחלקו בזה האחרונים, שדעת הגאון מהר"י בספר תרומת הדשן (סימן שמא) והובא ברמ"א (יו"ד סי' רמג ס"ב), שבזמן הזה אין דין תלמיד חכם לענין זה. אולם המהרי"ט (ס"ס מז ד"ה ולענין) חולק עליו ודעתו שיש דין ת"ח גם בזה"ז. והובאו בש"ך (ח"מ ס"ס א). ולכאורה ה"ה לשאר הדברים.

אולם מרן החיד"א בברכי יוסף חושן משפט (סימן טו סק"ג) כתב בשם גדול אחד מגדולי האחרונים, שדברי הרמ"א הנ"ל לא נאמרו אלא לגבי הוצאת ממון מהמוחזק לקנסו ליטרא זהב, וכן לענין להיות דן יחיד, וכן לענין התרת נדרים, אין לנו דין יחיד מומחה בזמן הזה. אבל בשאר ענינים כגון להפך בזכותו של תלמיד חכם, ולהחזיר לו אבדה בטביעות עין, וכיוצא בזה, גם הרמ"א מודה שיש דין תלמיד חכם בזמן הזה. ומרן החיד"א הסכים לחילוק זה. והוסיף עוד, שאנו שהולכים אחר פסקי מרן השלחן ערוך, אין לנו צורך בחילוק הנ"ל, כי מרן אינו חושש כלל לדברי המהרי"ו הנ"ל, ולכן פסק מרן להלכה בשלחן ערוך את כל הדינים השייכים לתלמיד חכם כפי שנאמרו בתלמוד.

היוצא מכ"ז, שדין תלמיד חכם נוהג גם בזמן הזה לרוב הענינים, ולכן גם בזמן הזה הרואה תלמיד חכם גדול, המופלג בתורה וביראת ה' ומורה הוראות בישראל, יש לברך עליו בשם ומלכות 'שחלק מחכמתו ליראיו'. (שו"ת יחווה דעת ח"ד סי' טז).

כבוד רבו ותלמיד חכם

ב. חייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר משל אביו (מרן ביו"ד סימן רמב ס"א). ומצות עשה לקום מפני כל חכם, אפ"ל אינו זקן, ואפ"ל אינו רבו (מרן שם סימן רמד ס"א).

ג. תלמיד חכם שמחל על כבודו, כבודו מחול. בין שהוא גדול הדור, בין שהוא סתם חכם, תורה דיליה היא (קידושין לב:), ויכול למחול, ולכן מותר לבקש מתלמיד חכם לגמול לו חסד, כגון להושיט לו איזה חפץ, או למסור לחבירו איזה חפץ, וכיוצא בזה. ובלבד שלא יגרום לו בכך לביטול תורה. אבל על בזיונו אינו רשאי למחול. (ראה ש"ע ורמ"א יו"ד סי' רמב סל"ב).

ד. תלמיד חכם שיודע לנגן בכינור, וכדומה, יש אומרים שמותר לו לנגן ולתופף לפני חתן וכלה, הן בהליכתן לחופה, והן במשתה של מצוה, ואין בזה משום איסור לבזות את עצמו מפני כבוד תורתו. שבכל עניני מצוה, אין בזה משום ביזוי כבוד התורה, וכמו שראינו כמה מחכמי ישראל שהיו עושים סוכתם ברבים לפני חג הסוכות. ויש אומרים שאם הדבר יגרום לזלזול בתלמידי חכמים, אין להקל בזה. ויעשה שאלת חכם.

ה. תלמיד חכם שיודע לעשות מלאכה, או לעסוק במשא ומתן, יש ליעץ לו ללמוד תורה כל היום, וכמו שאמר רבי נהוראי (קידושין פב:), מניח אני כל אומניות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה. שא"א לעולם בלא בעלי האומנות, אבל אשרי מי שזוכה לעסוק באומנות החשובה ביותר. ואיזה אומנות זו? לימוד התורה הקדושה. ויקבל משכורת מהכולל או מהישיבה, או ממחזיק פרטי, שזה עדיף יותר, לאין ערוך, מאשר לעסוק במלאכה או משא ומתן, וללמוד כמה שעות ביום, וכמו שהנסיון הוכיח, שא"א להגיע לאותה ידיעת התורה שיש למי שלומד כל היום. ואף אם המשכורת מספיקה לו בדוחק, כבר הבטיחו חז"ל, שכל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. והבוטח בה' חסד יסובבנו. (יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' יז).

ו. תלמיד חכם שנידה, נידויו נידוי אף בזמן הזה. ואע"פ שאינו שבח לתלמיד חכם שיהיג עצמו בדבר זה. ובפרט בזמן הזה. אבל אם נדהו, או שחרפוהו בפרהסיא שאז יש לנדותו, נדויו נדוי, וצריך מאד להזהר בדבר זה. (ראה ש"ע יו"ד סי' רמג ס"ח וט').

ז. תלמיד חבר מותר מדינא לקרוא לרבו שאין רוב חכמתו הימנו בשמו, בלי תואר 'הרב' פלוני. ומכל מקום בזמן הזה שסתם תלמיד חכם נקרא בתואר 'רב' ונתרבו התוארים מאד, אין לתלמיד חבר לקרוא לרבו בשמו בלי שום תואר, ואפילו שלא בפניו. (יבי"א ח"א יו"ד סי' יח. ע"ש).

קימה והידור לחכם וזקן

ח. היושב באוטובוס, ונכנס תלמיד חכם או זקן, והגיע סמוך אליו, תוך ד' אמותיו (שהוא 1.92 מטר) והוצרך לעמוד בפניו כפי הדין, והחכם או הזקן נשאר עומדים תוך ד' אמותיו, מאחר ואין מקום פנוי באוטובוס, צריך לתת לו את מקומו לשבת, ואינו רשאי לשבת כל זמן שהתלמיד חכם או הזקן נשארים עומדים. ואם הוא חולה או נכה ח"ו שאינו יכול לעמוד באוטובוס, אנוס רחמנא פטריה. אך אם החכם או הזקן עומדים במרחק יותר מארבע אמות מהיושב, (שהוא אדם בריא) בזה אין עליו חובה מדאורייתא להשאר עומד. אמנם ראוי לו לנהוג בזה לפנים משורת הדין ולפנות לו את מקומו לשבת באוטובוס, שיש בזה גם כן מצות גמילות חסדים, ובפרט אם הוא בן תורה, שראוי לו לקיים דברי חז"ל (יומא פו.) שיהא שם שמים מתאהב על ידך. ובאביו וברבו חייב לעמוד כמלא עיניו, ולכן חובה עליו מדאורייתא לפנות את מקומו עד שישבו, אף אם הם רחוקים מד' אמותיו. (יחווה דעת ח"ג סימן עא).

ט. הנמצא בבית מרחץ, ועבר לפניו זקן או תלמיד חכם, אין צריך לקום מפניהם, שכיון שחייב הקימה מפניהם הוא משום הידור, בבית מרחץ אין הידור. (ש"ע יו"ד סי' רמד ס"ד).

י. מצוה לקום מפני אשה חכמה בחכמת התורה, וכן מפני אשה זקנה בגיל שבעים שנה. וכן בודאי שיש מצוה וחובה על תלמידה לקום מפני מורתה, שלמדה תורה מפיה. ואסור לה

הציבור לעמוד מפניו, ולא אמרין שאדרבה נכון לעבור על ידם לזכותם במצות קימה מפני שיבה ומפני כבוד התורה, ואף לגבי רב ותלמיד אמרין מאן דמקיף חיי (קידושין לג:), ואין הבדל בזה בין אם הציבור הם זקנים או צעירים, או אם הצבור יושב על גבי קרקע או יושב על גבי כסאות וספסלים, שבכל האופנים נכון להקיף שלא להטריחם לקום מפניו. (יבי"א ח"ד חיו"ד סימן יז).

לומר על שמועה שאינה נאה

טז. מותר לומר 'ספר זה טוב הוא', או 'שמועה זו נאה'. כשאינו מסיים 'ושמועה זו אינה נאה'. ובלבד שלא יתכוין לפגוע בשמועות אחרות, וכל זה כשאנו חולק בדין על ההלכה היא שעוסק בה, אבל כשעוסק בדין ההוא, וסובר שיש לחלוק עליו רשאי לומר גם כן שמועה זו אינה נאה. (ראה עירובין סד. יבי"א ח"ב יו"ד סי' טז).

ולפעמים חובה לומר שמועה זו אינה נאה, על דברי חכם אחד, כאשר נודע לו בבירור גמור אחר שבריר במתינות,

שאותו חכם טעה בדבר משנה. ונביא בזה ב' דוגמאות, א. אדם שאכל דבר מאכל כמו עוגה וכיוצא, ונכנס לבית הכסא, ויצא. שנחלקו הראשונים אם צריך לחזור ולברך, וע"כ ההלכה שסב"ל ולא יברך. ופסק חכם אחד ברדיו שעליו לברך שוב כשיוצא מבית הכסא. ב. בענין גר צדק האם עליו לברך 'שלא עשני גוי', שמפורש בב"י (סימן מו, והובא ברמ"א שם) שאינו מברך 'שלא עשני גוי', והורה חכם אחד ברדיו שעליו לברך. והם טעות גמורה.

יז. מותר לחלוק על איזה ספר, או על איזה סברא של תלמיד חכם, אפי' כשמטיח נגדו דברים קשים כגידיים, והכל לשם שמים, שלא ימשכו אחר הלכה מוטעית. (עיין ביבי"א שם אות ה, דוגמאות רבות).

לקרוא את מורתה מחנכתה בשמה הפרטי, אלא בתוספת תואר 'מורת'. וכשהמורה נכנסת לאוטובוס, והתלמידה יושבת, צריכה לקום מפניה, ואם אין מקום פנוי לישיבה, עליה לתת לה את מקומה לשבת. וכן הדין לגבי אשה חכמה או זקנה בת שבעים שנה ומעלה, כשם שצריך לעשות כן מפני זקן או תלמיד חכם. (יחיה דעת ח"ג סי' עב).

יח. מצות קימה מפני 'שיבה' (זקן בשנים), היא מגיל שבעים שנה ומעלה, כי העיקר בזה כדברי הש"ס והפוסקים. והמחמיר לקום מפני זקן בן ששים שנה כדברי האר"י ז"ל, תבא עליו ברכה. (יבי"א ח"ג חיו"ד סי' יג. וח"ט חיו"ד סי' יג. ויחיה דעת ח"ג סי' ע).

יט. גם מי שיושב בבית הכנסת ועוסק בקריאת שמע וברכותיה, או בפסוקי דזמרה, חייב לעמוד מלא קומתו מפני זקן בן שבעים שנה, או מפני תלמיד חכם שהגיע להוראה, וכן אפילו בשעה שעוסק בתורה חייב לעמוד מלא קומתו. (ראה בסימן רמד סי"א).

יג. חייבים לעמוד מלא קומה לזקן בשנים, ודלא כהאומרים דסגי בהידור בעלמא, וכמו כן חייבים לעמוד מלא קומה מפני תלמיד חכם, ולא סגי בהידור. (יבי"א ח"ג סי' יג אות ד).

יד. מי שהוא זקן בשנים, ואין ידוע לנו אם הגיע לגיל שבעים שנה, צריך לעמוד מפניו מספק, שספק תורה להחמיר. ומכל מקום בספק אם הוא בן ששים אין צריך להחמיר. וכן לגבי תלמיד חכם הבקי ברוב התלמוד, שספק אם הגיע להוראה בדברים הנוהגים למעשה ובעניני אבן העזר וחושן משפט, או לא, ספק דאורייתא לחומרא, וצריך לעמוד מפניו. אבל אם הוא אברך הלומד בכולל, ואינו יודע לפסוק הלכה, אין צריך לעמוד מפניו.

טו. תלמיד חכם או זקן העובר לפני הצבור, יותר נכון להקיף שלא לעבור סמוך להם בתוך ד' אמות, כדי שלא להטריח